

Middelalderåret 1999

Lars Bisgaard

Fortid og Nutid marts 2000, s. 59-63

Vi har netop lagt middelalderåret bag os, og derfor har *Fortid og Nutids* redaktion bedt Lars Bisgaard om at anmelde begivenheden og gøre status over udstillinger, publikationer og middelalderen som fagområde.

Lars Bisgaard, f. 1958, cand.mag. i historie og kunsthistorie fra Aarhus Universitet 1986. Adjunkt ved Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse ved Syddansk Universitet. Blev ph.d. i 1998 fra Syddansk Universitet med afhandlingen *De glemte altre. Gildernes religiøse rolle i senmiddelalderens Danmark*. Desuden har han bl.a. bidraget til Per Ingesman m.fl. (red.): *Middelalderens Danmark, 1999*.

1999 var middelalderåret, og middelalderåret var i Danmark, og middelalderåret var en succes; for middelalderen var lys, og mørket fik ikke bugt med den, men blev skubbet helt ned i vikingetid og op på den anden side af reformationen.

Sjældent, om nogensinde, har kyndige folk på middelalderen stået sammen med en sådan enighed, som tilfældet har været i 1999. Det fælles mål har været at markedsføre middelalderen ud af overleveringens spændetroje om mørke og underudviklethed. Tiden var bedre end sit rygte. Om dette har der været fodslag, og medieverdenen har loyalt taget budskabet til sig og bragt det videre. De enkelte manifestationer i årets løb har føjet nye krøller til, og den reklameretorik som offentligt fremtræden i dag er så indhyllende i, har leveret et *ultimativt* billede af middelalderen som *lys, farverig og sanselig*. Det er middelalderårets arv til det nye årtusinde.

Bad man en reklamemand gøre status over middelalderåret, ville han ellers hun sikkert klappe i hænderne. God mediedækning, ingen vaklen om

budskabet og folkelig opbakning. En tyggegummifabrik kunne være tilfreds. Men nu er middelalderen mere og andet end en vare, der skal sælges. Den er et stykke fortid, som skal studeres og vurderes som alle andre historiske perioder. Og her er et entydigt, positivt billede i længden lige så uholdbart som et negativt. Alle historiske perioder er jo, når det kommer til stykket, lyse, farverige og sanselige, blot man skærer sit udvalg af kilder fra tiden tilstrækkelig godt til. Derfor bør et af middelalderårets sikre resultater være, at den faginterne debat forholder sig til den satte dagsorden, nemlig i hvor høj grad perioden var lys eller mørk. Efter min mening er det ikke en frugtbar problemstilling, men den er blevet nødvendig, og kan den afstedkomme en debat, hvor man diskuterer nogle store linjer, kan den være befordrende.

Middelalderåret har været den største satsning, som den danske museumsverden hidtil har kastet sig ud i. Som så meget andet i denne tilværelse, synes der at have ligget tilfældigheder bag den trufne beslutning, men fra

min tid som deltager i de regionale forberedelser i årene 1996-98, tør jeg roligt sige, at middelalderåret ikke er kommet af sig selv. En koordinerende gruppe trak på landsplan nogle fælles linjer op, og det var fra begyndelsen tilkendegivet, at projektet skulle være åbent for alle. Dette var ikke blot et demokratisk islæt, det var en hel nødvendig fremgangsmåde, for der var ingen ekstra penge bevilget til projektet. Midlerne til det fælles sekretariat i Vejle faldt først på plads så sent som i 1998, og det var bl.a. med til at forsinke den officielle åbning af middelalderåret til hen i marts. Dette var uheldigt, for ser man på mediernes dækning, var der en kolossal opmærksomhed om begivenheden netop i januar med kulturtillæg og helsides artikler i de store dagblade. En åbning som opfølgning herpå havde placeret den store bogudstilling, der nu i stedet først åbnede på Moesgård den 11. marts, helt anderledes i offentlighedens bevidsthed. Nu fik udstillingen først sit store gennembrud, da den blev opsat på Det Kongelige Bibliotek, hvor åbningen af Diamanten bestrøede den med den nødvendige publicity.

Et af de store problemer i den tidlige fase var, at det var svært for de enkelte aktører at få et overblik over økonomien, og i sidste ende betød det, at mange museer endte med at levere udstillinger, som var bundet og bestemt af det almindelige budgets rammer. Store planer og drømme endte med det muliges kunst, for pengene til ekstra mandskab og forsikringer af lånte genstande kom kun ind i det omfang, som lokale fonde støttede. For nogen blev den relative gode forberedelsestid en frustrerende tid, hvor man ingen vegne kom.

Gevinsten lå i, at den store plan om et middelalderår havde rigelig tid til at sprede og forplante sig på regionalt niveau, ligesom ringene fra et centrum i Århus efterhånden nåede de øvrige

universiteter, folkeskolen og de næsten subkulturelle miljøer, som tror på middelalderen som potentielt levebrød. Gejsten var tilstede, og trods de manglende økonomiske midler var ideen så forjættende, at ingen eller kun meget få turde vende planen ryggen.

Denne brede forankring blev middelalderårets styrke. Hvert sogn har sin heks, skrev Drachmann for hundrede år siden; i 1999 var hun udskiftet med et middelalderarrangement. I det landsdækkende katalog optrådte der ca. 800 arrangementer, og selv om dette tal i sig selv er imponerende, er der ingen tvivl om, at det kun er toppen, der her er markeret. Samtidig har netop bredden nydt mediernes bevågenhed. Mangfoldige middelalderuger rundt om på skolerne og middelaldermarkeder i større og mindre byer er blevet foreviget af lokale aviser og tv-medier, tilmed opsat i pæne reportager med spektakulære fotos som blikfang (man kunne ønske, at museernes arbejde havde nydt en lignende bevågenhed). Der er grund til at rose denne brede indsats i sogn, skole og by. Det er stort og flot, og tak til de entusiastiske lærere og andre personer, som har haft gåpåmodet og drivkraften til at virkeliggøre dette. Det gøder jorden for fremtiden.

Denne side af middelalderåret er gået hånd i hånd med et gennembrud for det, man kunne kalde levendegørelsen af fortiden. Denne tendens i historieformidlingen har længe været undervejs, og middelaldercentre på Bornholm og ved Nykøbing Falster er gamle kendinge. Men i år har man mødt ryttere, markedsogl, og turneringer alle vegne. Der er opstået et veritabelt marked for levendegørelse, nogen mere professionelle end andre. I udlandet er dette træk også markant, og jeg bemærkede ved en middelalderbyfest, at det hyrede tyske bureau minsandten både var leveringsdygtig i optræden, der illuderede fransk oplys-

Over alt i landet afholdtes der i 1999 arrangementer, hvor middelalderen på den ene eller den anden måde blev forsøgt levendegjort. I Odense opførte man på Skt. Knuds helgendag den 10. juni et stort spil om kongens grumme skæbne. Ælnoth blev ved den lejlighed spillet af historikeren Tore Nyberg.

KANUTUS
Spil over mordet på Skt. Knud

10.-11. juli kl. 19.45 på Engen

Storslået friluftsteater med over 50 skuespillere, aktører og statister i original-kopi-dragter og -krigsudstyr anno 1086.

Start på Engen ved Skovsøen kl. 19.45. Slut ca. kl. 21.00

ningstid, kolonitid, stenalder ud over flere særlige sider af middelalderen. Den moderne forbrugsmentalitet på vej ind i historiens uanede muligheder.

Middelalderens underholdningsværdi har altid været stor og er bestemt ikke et nyt træk. Levendegørelsen er med til at fange et andet publikum ind, – nøjagtig som ridderromaner gjorde det i gamle dage – men man skal ikke stikke sig blå i øjnene og tro på dens lyksaligheder. Dens publikum er flygtigt, og det kan hurtigt få nok. Da jeg for nylig deltog i et radioprogram om en evaluering af middelal-

deråret, var hovedspørgsmålet netop, om folk ikke var trætte af middelalder nu. For værten forbandt tydeligvis middelalderår med arrangementer med levendegørelse. Dertil kommer, at levendegørelse har en tendens til at cementere myter om middelalderen, fordi man bygger så udpræget på næsten litterære typer. Den fede munk, den begærlige bisp, den ædle ridder, den onde herremand, den skønne prinsesse, osv., og skulle middelalderåret ikke knuse sådanne myter?

I forhold til denne bredde havnede museerne på underlig vis nærmest i

en overset position. Året skulle ellers have været deres store chance. Skolerne benyttede ganske vist museernes tilbud flittigt, og al ære for det, men de betaler jo ikke, og da det almindelige publikum mange steder vist nok svigtede, har museerne generelt ikke haft et godt år. Man kan tilskrive det den alt for gode sommer, badevandets varme eller de udeblevne tyske turister, men man kan efter min mening godt reflektere yderligere over situationen.

Nogen har hævdet, at museerne har været hinandens konkurrenter helt unødigt, for med middelalder over hele linjen har folk fået nok efter at have set den første udstilling. Det nægter jeg at tro. Man kunne med lige så stor ret argumentere for, at sæsonen for udstillingerne har været for kort. Mange udstillinger åbnede først maj-juni og gik af plakaten efter efterårsferien. Med en sådan politik satser man på turisterne og beder om usikkerhed. I et land med så lang en vinter og så kort en sommer, er lysets tid al for kostbar til at fordrive på et museum. I et rigtigt middelalderår burde man regne og tælle i vintre. Fra marts til marts eller maj til maj. Så havde middelalderens lys kunnet stråle i travlhedens vintermørke.

For det andet må den almindelige kulturhistoriske udstilling ikke forveksles med en kunstudstilling. Hverken danske eller udenlandske turister rejser landet tyndt for at se kulturhistoriske udstillinger, sådan som de ville gøre for kunsthistoriske. Og derfor er det en urealistisk forventning, hvis nogen på forhånd har antaget, at blot man optrådte samlet og fik det lanceret stort, så ville resten komme af sig selv. Nogle museer har på lokalt plan haft en vældig succes, og vil man videre, må man studere, hvad det var de gjorde, som gav så godt et resultat.

For det tredje havde organisationskomiteen på forhånd tilkendegivet, at man ville satse på to store udstillinger,

som skulle fungere som primus motor for resten. Det var den allerede nævnte udstilling om den middelalderlige bogkultur i Danmark og dertil skulle føje sig Nationalmuseets udstilling om den farverige middelalder. Ingen af de udstillinger stod færdige, da middelalderåret begyndte i den folkelige bevidsthed og da medierne stod parat. Det var synd, for det ville have givet året et løft hen imod museerne. Dertil vil jeg godt for egen regning tilføje, at jeg ikke synes, at Nationalmuseets udstilling var den rolle værdig, som den var tildelt. Udstillingen var meget usystematisk bygget op, og flere af dens scoop, som f.eks. den bemalede døbefont, var udført så hastigt, at den slet ikke ydede middelalderlig håndværkskunst retfærdighed. Det kunne have været gjort bedre.

For det fjerde manglede projekt middelalderår som allerede påpeget økonomisk sikkerhed i den tidlige fase. Endelig synes jeg, at medierne generelt har svigtet museerne. Hvis en udstilling blot lugter lidt af lærdom, og man som gæst skal yde en indsats for at få noget med hjem, er det som om redaktørerne viger tilbage, for så er det ikke folkeligt længere. Hvis det er vilkårene, er det strenge odds, museerne er oppe imod, og jeg håber inderligt, min bedømmelse er forfejlet.

Under alle omstændigheder ville det være ulykkeligt, hvis konklusionen i museerne skulle blive, at man en anden gang ikke tør indgå i en stor satsning, for den var der efter min mening intet i vejen med.

En helt anden side af middelalderåret er de mange publikationer, der er kommet på gaden i årets løb. Der er virkelig tale om en bred vifte, som dækker mange niveauer. Generelt synes oversigtsværkerne at dominere. Flere bøger forsøger at gøre status over den viden, som vi har i øjeblikket inden for en række felter, og det er sket inden for både arkæologi og histo-

rie. Som parthaver skal jeg undlade at kommentere nogle bøger frem for andre, blot konstatere det glædelige i, at aktiviteten også på dette område har været stor.

Dertil har middelalderåret gødet jorden for kommende publikationer af mere specifik art. I årets løb er der blevet holdt mange seminarer om særskilte emner og fra flere kan man afvente rapporter og antologier i det kommende år. Det har været godt at se, at historikere og arkæologer har blandet sig på mange af disse symposier og bidraget med hver sin synsvinkel på en given sag. Der er ingen tvivl om, at det vil være vejen frem inden for dansk middelalderhistorie, og har middelalderåret været med til at nedbryde nogle faglige barrierer, er det positivt.

I det hele taget står middelalderen som fagområde betragtet væsentlig stærkere end mange blot for få år siden turde håbe. På universiteterne er der generelt sket en oprustning på området, og middelalderarkæologernes store indsats behøver ingen at betvivle. At middelalderåret overhovedet blev etableret, har rod i dette opsving. Dertil kommer, at middelalderens professionelle vogtere er lidenskabeligt knyttet til tiden på en måde, som andre historikere må misunde. Et usynligt lav synes at eksistere mellem middelalderarkæologer, -historikere, -numismatikere, -palæografer, -lingvister,

eller hvad man nu kan hedde og være, og det forlener de forskellige forskningsmiljøer med en følelse af samhørighed. Den er ikke kommet af sig selv, og gode initiativer som *Det senmiddelalderlige Netværk: Danmark og Europa* (1995-98) har bidraget og hjulpet på vej.

Har den ensidige fokusering på det lyse så hjulpet middelalderen ud af sit mørke fængsel? Strengt taget er det for tidligt at besvare dette spørgsmål. Skadet har det næppe, men man kan frygte, at indsatsen er faldet en postgang for sent. Tag for eksempel tillægsordet »middelalderlig«. Det har i stigende grad vundet indpas i det danske sprog i betydningen »forældet, utidssvarende, gammeldags«. Eksemplerne på denne brug har været talrige, også i 1999, senest hørte jeg, at verdenshandelsorganisationen WTO blev beskyldt for at have en middelalderlig struktur. Denne holdning bunder dybest set i en opfattelse af historien som en lineær proces, hvor middelalderen – primitiv og ufuldkommen i sig selv – står som begyndelsen til et succesrigt årtusinde for Vesteuropa med nutiden som den *ultimative* rosin i pølseenden – med fjernsyn og burgere til alle. Måske kæmper alle gode ånder forgæves mod hver generations trang til at betragte sig selv som verdens centrum, men det er en fornem opgave for historikerne at stride kampen imod den.